

www.xenesglosses.eu

Η ιστορία του σχολικού εκφοβισμού είναι μακρά και σε πολλές περιπτώσεις τραγική (αυτοκτονίες ή δολοφονίες παιδιών, το λεγόμενο *bullycide*). Όμως, η αναγνώριση του ως πρόβλημα και οι προσπάθειες για την αντιμετώπιση του βρίσκονται ακόμη σε νηπιακό στάδιο.

Πολλοί δεν αναγνωρίζουν καν το πρόβλημα, άλλοι το θεωρούν μια «φυσιολογική» παράμετρο της σχολικής ζωής («παιδιά είναι, έτσι κάνουν») και ορισμένοι – οι πιο τραγικοί – το αντιμετωπίζουν σαν αναγκαίο τρόπο κοινωνικοποίησης του παιδιού σε μια σκληρή και ανταγωνιστική κοινωνία («θα φάει και θα δώσει χαστούκια για να σκληραγωγηθεί»). Όμως, τίποτα από τα παραπάνω δεν ισχύει. Δεν είναι «φυσιολογικό» παιδιά να εκφοβίζουν παιδιά. Δεν υπάρχει κάποια δεδομένη ανθρώπινη φύση που να έχει βιολογικά εγγεγραμμένο στον κώδικα της τον κανόνα «δείξε ότι είσαι κάποιος εκβιάζοντας και χτυπώντας»! Η για να το πούμε με άλλα λόγια, οι κοινωνικές επιστήμες εδώ και πολλά χρόνια έχουν δείξει ότι δεν υπάρχει κάποια εγγενώς βίαιη ανθρώπινη φύση. Δεν είμαστε όλοι «παιδιά του Κάιν» όπως προσπαθούν να μας πείσουν οι βιολογικές προσεγγίσεις που αντιμετωπίζουν τον άνθρωπο σαν ένα σύνολο από «εγωιστικά γονίδια», αθρώνοντας έτσι τις κοινωνικές ανισότητες και τις δομές που δημιουργούν τους όρους εκδήλωσης της βίας.

Εδώ αξίζει να προσθέσουμε, ως έμμεση απάντηση σε όσους θεωρούν ότι η ζωή είναι αγώνας στον οποίο κερδίζει ο πιο σκληραγωγημένος, προτρέποντας τα παιδιά τους να είναι ανταγωνιστικά και σκληρά, ότι δεν θα εκπλαγούν αν βρουν τον εαυτό τους στα παρακάτω

λόγια: «Η ιδέα του αγώνα είναι τόσο παλιά όσο και η ίδια η ζωή, καθώς η ζωή διατηρείται μόνο επειδή άλλα πράγματα χάνονται μέσα από τον αγώνα. Σε αυτόν τον αγώνα, ο πιο ικανός κερδίζει, ενώ ο λιγότερο ικανός, ο αδύναμος, χάνει. Ο αγώνας είναι ο πατέρας όλων των πραγμάτων». Ενδεχομένως, να εκπλαγούν άσχημα όταν πληροφορηθούν ότι το απόσπασμα είναι από ομιλία του Χίτλερ στο Κάλενμπαχ το 1928.

Από την άλλη πλευρά, ένας γενικός και αφελής κοινωνιολογισμός που αποδίδει το πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού στις κοινωνικές δομές, τις ταξικές ανισότητες, τον καπιταλισμό κ.λπ. έχει ακριβώς τα ίδια πρακτικά αποτελέσματα με τον βιολογισμό: αποδίδει το πρόβλημα σε παράγοντες έξω και πέρα από το άτομο, οι οποίοι είναι τόσο γενικοί και τόσο μακρινοί με αποτέλεσμα να μην υπάρχει πεδίο παρέμβασης από τους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές προκειμένου να αντιμετωπισθεί το πρόβλημα.

Ο σχολικός εκφοβισμός δεν είναι παιδί της «κακής ανθρώπινης φύσης» ή του «καπιταλισμού». Ο σχολικός εκφοβισμός είναι ένα κοινωνικό συμβάν που εκδηλώνεται μέσα και έξω από το σχολείο, ανάμεσα σε μαθητές, και μπορεί μέσω μιας συστηματικής και συλλογικής αντιμετώπισης να περιορισθεί.

Με άλλα λόγια, όπως θα δείξουμε και στην συνέχεια, ο εκφοβισμός έχει να κάνει με ένα πλέγμα σχέσεων:

- Την σχέση του δράστη με το σχολείο και τους συμμαθητές του.
- Την σχέση του θύματος με το σχολείο και τους συμμαθητές του.
- Την σχέση του συλλόγου διδασκόντων με τους γονείς και τους μαθητές.

Έτσι, η προσπάθεια ανάλυσης και αντιμετώπισης του εκφοβισμού πρέπει να κατευθύνεται:

- Στην αναζήτηση των όρων και του τρόπου συγκρότησης αυτών των σχέσεων.
- Την εξέταση του περιεχομένου των σχέσεων.
- Την αντιμετώπιση του προβλήματος του σχολικού εκφοβισμού μέσω της ενδυνάμωσης των σχέσεων αλλά και της αναδιαμόρφωσης των ήδη υπαρκτών.

Η εμπειρία δείχνει ότι όσο πιο αδύναμες είναι οι σχέσεις των παραγόντων της σχολικής ζωής (εκπαιδευτικοί, μαθητές, γονείς) τόσο καλύτερα διαμορφωμένοι είναι οι όροι για την εμφάνιση του σχολικού εκφοβισμού.

Σχολικός εκφοβισμός: η απόπειρα ενός ορισμού

Στην ελληνική γλώσσα, εκφοβισμός είναι η πρόκληση φόβου σε κάποιον/ -α. Στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη προστίθεται εύστοχα ότι ο εκφοβισμός είναι «μέσο ελέγχου των αντιδράσεων κάποιου» (σ. 580). Άρα αυτός/ -η που εκφοβίζει αποσκοπεί στο να ελέγξει τις αντιδράσεις των θυμάτων του. Ο σύζυγος που εκφοβίζει την σύζυγο του αποσκοπεί στο να έχει τον απόλυτο έλεγχο της. Ο εργοδότης που εκφοβίζει το προσωπικό του προσπαθεί μέσω του φόβου να επιβάλλει το στυλ και την ένταση εργασίας που θέλει. Ο εκπαιδευτικός που εκφοβίζει τους μαθητές του επιδιώκει τον έλεγχο της τάξης. Αλλά και περιπτώσεις μαθητών που έχουν εκφοβίσει τους καθηγητές τους επιδιώκουν το να μην τολμήσει να τους αποβάλλει ή να τους βαθμολογήσει άσχημα.

Ο σχολικός εκφοβισμός είναι μια ειδική μορφή εκφοβισμού. Εκδηλώνεται στο σχολείο, ανάμεσα σε μαθητές. Σύμφωνα με το Λεξικό Ψυχολογίας των Χουντουμάδη και Πατεράκη

(εκδόσεις Τόπος, 2008) ο εκφοβισμός (bullying) είναι:

«η άσκηση βίας και κοινωνικής απομόνωσης στο πλαίσιο του σχολείου. Ένας μαθητής θεωρείται «θύμα εκφοβισμού» όταν εκτίθεται κατ' επανάληψη και για κάποιο χρονικό διάστημα σε αρνητικές ενέργειες προερχόμενες από έναν ή περισσότερους μαθητές, οι οποίοι δρουν χωρίς να προκληθούν. Μια ενέργεια θεωρείται αρνητική όταν βλάπτει σκόπιμα ή επιχειρεί να βλάψει ή να ταλαιπωρήσει ένα άτομο. Αυτές οι αρνητικές ενέργειες μπορεί να είναι λεκτικές ή μη λεκτικές. Τόσο ο δράστης όσο και το θύμα μπορεί να είναι είτε μεμονωμένα άτομα είτε ομάδες, αν και ο στόχος είναι συνήθως μόνο ένας μαθητής. Χαρακτηριστικό του φαινομένου εκφοβισμού είναι ότι ανάμεσα στον δράστη και στο θύμα δεν υπάρχει συμμετρική σχέση δύναμης και εξουσίας» (σ. 181).

Ο ορισμός αυτός θέτει κάποια κομβικά στοιχεία του σχολικού εκφοβισμού αρκετά χρήσιμα για τον εκπαιδευτικό:

- Οι δράστες «δρουν χωρίς να προκληθούν». Αυτό σημαίνει ότι εκφοβισμός δεν είναι ο καυγάς που ξεσπάει για κάποιο λόγο ανάμεσα σε μαθητές. Οι δράστες δρουν χωρίς το θύμα να τους έχει προκαλέσει, χωρίς να έχουν κάποια διαφορά μαζί του. Κατά συνέπεια, μέσω της απρόκλητης εκδήλωσης αρνητικών ενεργειών προς το θύμα, οι δράστες επιδιώκουν κάτι: να απολαύσουν στιγμές δύναμης και αυτοεκτίμησης μέσω της πρόκλησης φόβου στους άλλους, να «αυτοπραγματωθούν» αισθανόμενοι ότι είναι κάποιοι μέσω του φόβου τον οποίο συγχέουν με τον σεβασμό. Αν αναλογιστούμε ότι ο Abraham Maslow τοποθετεί την ανάγκη αυτοπραγμάτωσης στην κορυφή της Ιεραρχίας των Αναγκών του Ανθρώπου είναι προφανές πόσο σημαντικό είναι το ψυχολογικό όφελος του εκφοβισμού σε αυτές τις περιπτώσεις.
- «Οι ενέργειες μπορεί να είναι λεκτικές ή μη λεκτικές». Εκφοβισμός δεν σημαίνει απαραίτητα χρήση σωματικής βίας. Μπορεί η βία να είναι ψυχολογική. Να ξεκινά από ένα απλό εκφοβιστικό κοιτάγμα, να προχωρά σε κάποιο ρατσιστικό ή σεξιστικό σχόλιο και να φτάνει μέχρι την αποστολή ενός sms με προσβλητικό ή εκφοβιστικό περιεχόμενο.
- Τα οφέλη του εκφοβισμού είναι κυρίως ψυχολογικά και συμβολικά για τον δράστη, χωρίς βέβαια να αποκλείονται και τα υλικά (να παίρνουν το χαρτζιλίκι των πιο αδύναμων ή σε ορισμένες περιπτώσεις οι ίδιοι οι αδύναμοι να δίνουν ολόκληρο ή μέρος από το χαρτζιλίκι τους προκειμένου να αισθάνονται προστατευμένοι).
- Οι σχέσεις δύναμης ανάμεσα στον δράστη και το θύμα είναι ασύμμετρες. Συνήθως τα θύματα είναι παιδιά σωματικά πολύ πιο αδύναμα από τον δράστη. Όπως επισημαίνει η Μαρία Χιόνη (2011α): «οι θύτες είναι παιδιά που δεν έχουν τις δεξιότητες ή την γνώση να σταματήσουν το σχολικό εκφοβισμό. Ατομικοί παράγοντες κινδύνου για να πάρει κάποιος το ρόλο του θύματος είναι το οικογενειακό υπόβαθρο, μία υπερπροστατευτική οικογένεια ή μία οικογένεια με δεσμούς εξάρτησης όπου μέσα σε αυτήν οι δεξιότητες διεκδίκησης και ανεξαρτησίας δεν αναπτύχθηκαν. Επίσης παράγοντες κινδύνου αποτελούν η απουσία πολλών φίλων, η ύπαρξη μιας αναπηρίας ή μαθησιακών δυσκολιών, η διαφορετική καταγωγή ή το χρώμα ή ο ιδιαίτερος σεξουαλικός προσανατολισμός- το τελευταίο για μαθητές στη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση».
- Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις όπου τα θύματα του εκφοβισμού αρχίζουν να συνεργάζονται με τους θύτες στον εκφοβισμό άλλων παιδιών προκειμένου να γίνουν αποδεκτά από αυτούς και να πάψουν να είναι θύματα τους μέσω της ανεύρεσης νέων θυμάτων. Έτσι, ο σχολικός εκφοβισμός αναπαράγεται ως διαδικασία μέσω περιπλοκών

κοινωνικών διαδρομών θυματοποίησης και ανα-θυματοποίησης.

«Σεβόμαστε αυτούς που μας σέβονται»

Αυτή την φράση έγραψαν μαθητές που εμπλέκονται ως δράστες σε περιστατικά σχολικού εκφοβισμού και οι οποίοι συμμετέχουν σε ένα πρόγραμμα αντιμετώπισης του bullying σε ένα σχολείο στο κέντρο της Αθήνας. Η αποκωδικοποίηση αυτής της φράσης δείχνει ότι:

- Τα συγκεκριμένα παιδιά δεν αισθάνονται σεβασμό μέσα στο σχολείο από την επίδοση τους ως μαθητές και επιδιώκουν την πρόκληση σεβασμού μέσω της πρόκλησης φόβου.
- Τα συγκεκριμένα παιδιά συγγέουν τον φόβο με τον σεβασμό.
- Τα συγκεκριμένα παιδιά απολαμβάνουν τον φόβο που εκλαμβάνουν σαν «σεβασμό» μέσα στο σχολείο.
- Το σχολείο είναι ο χώρος στον οποίο προκαλούν φόβο και απολαμβάνουν «σεβασμό», οπότε έχουν λίγους λόγους να είναι έξω από ένα κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο αισθάνονται «αρχηγοί» και «σεβάσμια άτομα». Μάλιστα, οι συγκεκριμένοι μαθητές εκλέγονται από τους πρώτους στο δεκαπενταμελές του σχολείου.
- Το σχολείο είναι χώρος στον οποίο οι δράστες του εκφοβισμού έχουν πολλές ευκαιρίες να συγκροτήσουν κοινωνικές σχέσεις (π.χ. να βρουν ερωτικές φίλες που θα τους θαυμάζουν για την αρρενωπότητα τους ή υποσυνείδητα να αναζητούν σε αυτούς ένα ανδρικό προστατευτικό πρότυπο, ειδικά αν προέρχονται από μονογονεϊκές λαϊκές οικογένειες όπου απουσιάζει ο πατέρας, να συγκροτήσουν παρέες στις οποίες θα είναι οι «αρχηγοί»). Οι ευκαιρίες τους είναι για τέτοιου είδους σχέσεις είναι ασφυκτικά περιορισμένες έξω από το σχολείο. Για αυτό και δεν πρέπει να εκπλήσσει τους εκπαιδευτικούς ότι οι μαθητές αυτοί, παρά την κακή τους επίδοση, τελικά όχι μόνο εγκαταλείπουν δύσκολα το χώρο του σχολείου αλλά είναι οι άνθρωποι που μένουν τις περισσότερες ώρες σε αυτό. Δεν πρέπει, επίσης, να εκπλήσσει ότι οι μαθητές αυτοί περιμένουν με ανυπομονησία να ανοίξει το σχολείο μετά τις όποιες διακοπές (καλοκαίρι, γιορτές) προκειμένου να επιστρέψουν στον χώρο που αισθάνονται «αρχηγοί».

Αναζητώντας τα αίτια του σχολικού εκφοβισμού

Επανερχόμαστε στην αρχική μας επισήμανση: ότι ο σχολικός εκφοβισμός δεν είναι ούτε θέμα βιολογίας ούτε θέμα κοινωνικού συστήματος. Όπως επισημαίνει ο Ken Rigby (2008) τα αίτια του σχολικού εκφοβισμού μπορούν να αναζητηθούν:

- στο περιβάλλον του σπιτιού.
- στο σχολείο και την ομάδα των συνομηλίκων.
- στην γειτονιά.

Συνδέοντας την προηγούμενη παρατήρηση σχετικά με τον φόβο/ σεβασμό μπορούμε, αξιοποιώντας ευρήματα και θεωρητικές κατηγορίες της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, να επισημάνουμε:

- το οικογενειακό περιβάλλον των δραστών έχει συνήθως ιστορικά διαζυγίων, βίαιων αποχωρισμών, ενδοοικογενειακής βίας. Εμφορείται, επίσης, από την αντίληψη ότι «άντρας»

είναι αυτός που χτυπά ή πρέπει να είσαι ισχυρός/ -η για να ανταπεξέλθεις στην αρένα της ζωής. Η κοινωνία και οι άλλοι παρουσιάζονται σαν ρινγκ από το οποίο νικητής/ -τρια θα κατέλθει ο ισχυρότερος/-η. Homo homini lupus est (ο άνθρωπος είναι λύκος προς τον άνθρωπο) είναι το αποτέλεσμα αυτού του είδους της κοινωνικοποίησης.

□ οι δράστες, ιδιαίτερα όταν είναι παιδιά από τα λαϊκά στρώματα, αντιμετωπίζουν στο σχολείο την απόρριψη οικοδομώντας σταδιακά μια αρνητική σχέση μαζί του. Ο David Hargreaves στη μελέτη του για το Ενιαίο Σχολείο (The challenge for the comprehensive school: culture, curriculum, and community, 1982) παρατήρησε ότι το σχολείο καθώς απηχεί τις αξίες και την κουλτούρα των μεσαίων μορφωμένων στρωμάτων «μειώνει» την αξιοπρέπεια των παιδιών που προέρχονται από τα λαϊκά στρώματα και η κουλτούρα τους δεν είναι συμβατή με την δική του. Έτσι, πολλά από τα παιδιά αυτά αναζητούν μέσω πράξεων που παραβιάζουν τους σχολικούς κανόνες την «επιβεβαίωση» τους και την ανάκτηση του χαμένου σεβασμού. Η προσπάθεια ανάκτησης του σεβασμού – αν συνδυαστεί με τις διαπιστώσεις του Paul Willis για την αντίληψη της αρρενωπότητας που εκδηλώνεται, συχνά, στα εργατικά στρώματα με την βία και τον σεξισμό (Learning to labour: how working class kids get working class jobs, 1977) – μπορεί να οδηγήσει σε πράξεις σχολικού εκφοβισμού.

□ η ποιότητα των κοινωνικών σχέσεων συνιστά παράγοντα ενδυνάμωσης ή αποτροπής του σχολικού εκφοβισμού. Εδώ ορίζουμε την ποιότητα με την έννοια της Gemeinschaft (κοινότητας) του Toennies που παραπέμπει σε ουσιαστικές συντροφικές σχέσεις αλληλεγγύης. Οι πόλεις, με τον άξενο χαρακτήρα τους συμβάλλουν στην κατεύθυνση του κατακερματισμού των σχέσεων και της αποπροσωποποίησης (Αλεξάντερ Μίτσερλιχ, Το άξενο των πόλεων πρωτουργό στην ψυχική αποργάνωση του πολίτη, 1965). Όμως, είναι βιαστικό και λάθος να συμπεράνουμε ότι η ζωή στα χωριά και τις μικρές επαρχιακές κωμοπόλεις σημαίνει καλύτερη ποιότητα σχέσεων και λιγότερο σχολικό εκφοβισμό. Η εμπειρία δείχνει ακριβώς το αντίθετο. Πολλές φορές, η στενότητα του χώρου σε ένα χωριό ή σε μια μικρή επαρχιακή πόλη μπορεί να καθιστά εφιαλτικά τα φαινόμενα σχολικού εκφοβισμού, καθώς το άτομο έχει σαφώς μικρότερα περιθώρια να διαφύγει από την οποιαδήποτε δυσάρεστη κατάσταση. Οι «διώκτες» του θύματος είναι παρόντες και έξω από το σχολείο κάτι που μπορεί να αποφευχθεί στην μεγαλούπολη, η οποία σε τελική ανάλυση και ως έσχατο μέσον δίνει και την επιλογή αλλαγής σχολείου ή/και γειτονιάς. Το ζήτημα των σχέσεων δεν συνδέεται αποκλειστικά και μόνο με την πόλη ή το χωριό.

Έτσι, σε κάθε περίπτωση, ο σχολικός εκφοβισμός μπορεί να περιορισθεί μέσω της οικοδόμησης σχέσεων μέσα στο σχολείο. Οι ουσιαστικές σχέσεις είναι αυτές που θα αποδομήσουν σταδιακά την εικόνα που έχουν οι θύτες για τον εαυτό τους, θα τους βοηθήσουν να επαναπροσδιορίσουν το περιεχόμενο της σχέσης τους με το σχολείο, τους εκπαιδευτικούς και τους συμμαθητές τους. Οι σχέσεις θα βοηθήσουν, επίσης, το σπάσιμο του «κώδικα της σιωπής» που χαρακτηρίζει τα περισσότερα θύματα, τα οποία φοβούνται να αναφέρουν τα περιστατικά του εκφοβισμού που υφίστανται.

Για αυτό και είναι καθοριστικής σημασίας η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών σε ζητήματα πρόληψης και αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού καθώς και η αναδιοργάνωση του σχολείου όχι μόνο σε χώρο πρόσκτησης της γνώσης αλλά σε χώρο κοινωνικής και πολιτικής αγωγής.

Βιβλιογραφία για τον σχολικό εκφοβισμό

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ: Η ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΕΝΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Συντάχθηκε απο τον/την Άννα Ειρήνη

Τετάρτη, 11 Απρίλιος 2012 04:50 - Τελευταία Ενημέρωση Τρίτη, 17 Απρίλιος 2012 15:00

Rigby, K. (2008) Σχολικός εκφοβισμός. Σύγχρονες απόψεις. Αθήνα: Τόπος.

Γκουντσίδου, Β. (2007) Το φαινόμενο bullying και πως να το αντιμετωπίσετε. Επιτροπή Κοινωνικής Πολιτικής Α.Π.Θ.

(διαθέσιμο στο

http://www.auth.gr/students/services/spc/resources/Bullying_greyscale.pdf

).

Χιόνη, Μ. (2011α) Αγωγή υγείας στο σχολικό περιβάλλον. Παρέμβαση για την πρόληψη του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού (bullying). Αθήνα.

Χιόνη, Μ. (2011β) Σχολικός εκφοβισμός(bullying):εκπαιδευτικοί και γονείς.

(διαθέσιμο στο

<http://www.ssneond.sch.gr/keimena%20se%20word/via/5%20ekfobismos%20xioni.pdf>

ΘΕΡΙΑΝΟΣ ΚΩΣΤΑΣ

ALFAVITA.

ΠΗΓΗ: xenesglosses.eu